

**Program *Courants du Monde 2003* i specijalizirani međunarodni tečaj *Arhivska teorija i praksa: Arhivi i informacijsko-komunikacijska tehnologija*, Pariz, 15. studenoga – 5. prosinca 2003.**

Od 15. studenoga do 5. prosinca 2003. odvijao se u Parizu program Aktualna strujanja u svijetu (*Courants du Monde*), u organizaciji Kuće kultura svijeta (*Maison des cultures du Monde*), obuhvativši 130 stručnjaka s područja kulture iz različitih zemalja sa svih kontinenata. Pred njima su ovim programom, unutar grupnih tečajeva ili individualno, ovisno o interesu i prijašnjem dogovoru, francuske kolege predstavile svoja znanja i iskustva s područja kulturnih djelatnosti, tj. s područja organizacije i upravljanja kulturom, arhivistike, bibliotekarstva, muzeologije, književnosti i izdavaštva, povijesti umjetnosti i zaštiti umjetničke baštine, likovnih umjetnosti, plesa i cirkusa. Posebni dijelovi programa između početnih i zaključnih predavanja i okruglih stolova održanih u prostorima *Maison des cultures du Monde* (<http://www.mcm.asso.fr>), trajali su dva tjedna.

*Maison des cultures du Monde* posebna je ustanova u sastavu Ministarstva kulture i komunikacije Republike Francuske koja djeluje od 1982. godine, baveći se različitim oblicima obrazovanja i kulturne suradnje Francuske i drugih zemalja. Od 1991. omogućuje boravak i razmjenu stručnjaka u nizu programa (grupni tečajevi, individualni boravci, specijalizirani tečaj Upravljanje kulturnim projektima/*Direction et gestion de projets culturels*, dvojezična studijska putovanja, tematski seminari unutar programa *Susreti Malraux/Rencontres Malraux*), a bavi se i organizacijom kulturnih priredaba te diskografskom djelatnošću, u okviru koje objavljuje glazbena djela iz nacionalne folklorne baštine raznih zemalja.

U uvodnome dijelu programa sudionici su upoznati s kulturnom politikom Francuske i Europske unije, prema kojoj su prioriteti kulturnoga razvoja njegovanje kulturnih različitosti i demokratizacija kulture. Unutar ovoga prikazan je film Jean-Michel Djiana, *Kultura, briga države* (*Culture, une affaire d'état*) koji prati razvoj francuske kulturne politike i projekte pojedinih ministara kulture, od vremena André Malrauxa (1959) pa sve do najnovijega doba. Istaknut je povlašten i netržišni položaj kulture u Francuskoj, za što se uobičajeno rabi izraz *l'exception culturelle*. Na kraju su predstavljene službe, ali i pojedinci iz Ministarstva kulture i komunikacije i Ministarstva vanjskih poslova zaduženi za međunarodnu kulturnu suradnju.

U nastavku se program namijenjen arhivistima odvijao u grupnom tečaju, izuzevši mališkoga stručnjaka za sigilografiju kojemu je «skrojen» individualni program. Preostalih 19 arhivista (Albanija, Argentina, 2-Brazil, Bugarska, Danska, Hrvatska, 2-Italija, Kamerun, Niger, Njemačka, Poljska, Rumunjska, 2-Senegal, Tajland, Tunis, Ukrajina) sudjelovalo je u dvotjednom tečaju *Arhivska teorija i praksa: Arhivi i informacijsko-komunikacijska tehnologija*. Cilj ovoga dijela programa bio je upoznati sudionike s trima segmentima u kojima se pred njima pojavljuju elektronički dokumenti, prema kojima su bila organizirana i tri glavna modula ovoga tečaja:

1. nastanak i prikupljanje arhivskoga gradiva: novi nosači, informatizacija stvaratelja
2. razvoj difuzije arhivskoga gradiva zahvaljujući informatičkim mrežama
3. dugotrajno čuvanje elektroničkih dokumenata.

Budući da se specijalistički dio programa odvijao u suradnji s Nacionalnim arhivom Francuske, u prostorima njihova Ureda za obrazovanje, sudionici su najprije upoznati s arhivskom mrežom Francuske te zakonskim okvirom rada, pogotovo onim segmentom u kojemu je zakonodavstvo povezano s informatizacijom javne uprave i arhivske djelatnosti.

Pregledno je predstavljeno i stanje informatizacije arhivske službe. Sudionicima je omogućen i vrlo zanimljiv posjet Centru za starije arhivsko gradivo Nacionalnog arhiva Francuske (CHAN/Centre historique des Archives Nationales).

Unutar prvoga modula, posvećenoga nastanku i prikupljanju arhivskoga gradiva na novim nosačima i informatizaciji stvaratelja prije svega ostalog prikazani su francuski dosezi u stvaranju elektroničke uprave, budući da je to danas jedan od važnih pravaca razvoja informacijskih djelatnosti u svijetu jer omogućuje brz i širok uvid u rad javne uprave i korespondira s proklamiranim načelima demokratizacije društva i transparentnosti upravljanja. U Francuskoj je stoga usvojen strateški plan za razvoj elektroničke uprave, PSAE (Plan stratégique pour l'administration électronique), kojim je predviđeno da 2003–2007. godine dvije trećine kontakata s korisnicima, kao i tri četvrtine komunikacije unutar upravnog aparata države, bude «dematerijalizirano». Radi provedbe ovoga plana pri Uredu prvog ministra osnovana je Agencija za razvoj elektroničke uprave, (Agence pour le Développement de l'Administration Electronique – ADAE: [www.adae.pm.gouv.fr](http://www.adae.pm.gouv.fr)). Dio poslova koje je sad moguće obaviti online odnosi se na prijave poreza, dobivanje izvoda iz matičnih knjiga rođenih (za sada u 150 općina) te raznih drugih dokumenata ili usluga, poput otvaranja elektroničkoga računa, prijave promjene adrese stanovanja i dr.

Unutar ovoga modula predstavljena su i različita iskustva upravljanja elektroničkim dokumentima, od njihova nastanka do arhiviranja, te općenito razvoj i problemi "records managementa" u Francuskoj, budući da Francuska taj pojam tradicionalno ne rabi i nema osobito razvijenu spisovodstvenu djelatnost. Za praćenje promjena koje donose elektronički dokumenti služilo se primjerima Ministarstva pravosuđa, Ministarstva vanjskih poslova Francuske, u kojima postoji cjelovito upravljanje dokumentima, koje obuhvaća sve životne faze dokumenata, te iskustvom Sveučilišta Michigan u SAD-u.

Oba ministarstva čine svojevrsan presedan u francuskoj spisovodstvenoj i arhivskoj praksi. Ministarstvo vanjskih poslova ima posve samostalan arhiv, a za potrebe upravljanja dokumentima rabi klasifikaciju, što inače nije dio uobičajene francuske prakse. Organizacija dokumenata najprije slijedi organizacijski ustroj Ministarstva, a potom njihov predmetni sadržaj. S druge strane, iako nije posve samostalno u pitanjima vođenja arhivske službe, Ministarstvo pravosuđa već odavno ne predaje gradivo Nacionalnom arhivu zbog specifičnosti poslovanja i dokumenata koji u njemu nastaju. To se prije svega odnosi na upisnike koje su obavezni voditi, kakvi nastaju i u našem pravosudnom sustavu.

U Ministarstvu vanjskih poslova ponajprije vode elektroničku evidenciju dokumenata, kao dio baze podataka *Archibal*, u kojoj se provodi njihova registracija i čuvaju metapodatci bez obzira radi li se o spisima nastalim u elektroničkom ili papirnatom obliku, te se prati njihovo kretanje unutar ustanove. Telegrami, koji čine veći dio korespondencije, nastaju u elektroničkom obliku, pa se tako i čuvaju, kao privitci u spomenutoj bazi podataka. Sveukupna elektronička pošta čuva se u izvornom obliku jer zakonska definicija arhivskih dokumenata podrazumijeva sve vrste nosača.

Ministarstvo pravosuđa nadzire rad svih teritorijalnih pravosudnih tijela, pa je kreiralo jedinstvene programe za vođenje elektroničke dokumentacije koji vrijede na svim organizacijskim razinama, i središnjoj i lokalnoj. U elektroničkom obliku vode upisnike koji, pored metapodataka o spisima sadržavaju i mnoštvo podataka o pravosudnom postupku, pa se čuvaju u cjelini, ali i druge baze podataka, poput baze GIDE, kojom se prati kretanje zatvorenika u kaznenim ustanovama. Problemi su vezani uglavnom uz nepripremljenost departmanskih arhiva za preuzimanje elektroničkih registara. Nastankom jednoga dijela elektroničke dokumentacije promijenio se pristup vrednovanju, jer dio dokumentacije koji se prije čuvao uzorkovanjem, sad može biti sačuvan cjelovitije, jer ne zauzima suviše mjesta.

Gošća Nancy Deromedi iz SAD-a prikazala je arhiviranje elektroničkih dokumenata na Sveučilištu Michigan u SAD-u. Ono je započeto preuzimanjem ostavštine rektora J. J. Duderstadta (1988–1996) u Knjižnicu Bentley (Bentley Historical Library). Ovdje je iznijeto iskustvo obrade njegovih dosjea nastalih u papirnatom i elektroničkom obliku (MORE 3.1 i EXCELL) te elektroničke pošte, gradiva preuzetoga krajem 1990-ih, kad arhiviranje elektroničkih dokumenata nije bilo osobito prošireno. Pregledom dokumenata utvrđeno je da je u elektroničkome obliku stvaratelj čuvao koncepte spisa i dr. te da je ta dokumentacija bogatija od papirnat, a već je izvorno bila organizirana prema funkcionalnim kriterijima. Kad se radi o opisu upotrebljavao se EAD, pa je gradivo dostupno online (<http://www.hti.umich.edu/cgi/f/findaid/findiad-idx?c=bhead&idno=umich-bhl-9811>).

Drugo predavanje vezano uz djelatnost Knjižnice Bentley odnosilo se na čuvanje dokumenata objavljenih na webu. Istraživanje provedeno 2002. pokazalo je da se članovi Sveučilišta za objavu biografija pojedinih predavača, žurnala s dnevnim rasporedom predavanja, skripta, kao i za predstavljanje pojedinih istraživačkih projekata služe webom, pa je odlučeno stranice arhivirati periodično. Prikazan je tijek analize i zaključci koji su odredili politiku arhiviranja weba.

U ovome su modulu predstavljeni i francuski propisi koji utječu na uporabu elektroničkih dokumenata, dakle ne samo oni koji štite slobodu izražavanja, već i oni koji štite privatni život, osobne podatke ili vlasništvo (intelektualno, moralno, nasljedno itd.), koji su brojni i veoma razvijeni.

U modulu posvećenom razvoju difuzije arhivskoga gradiva uporabom mogućnosti informatičkih mreža bilo je govora o standardizaciji opisa i izradi obavijesnih pomagala u elektroničkom obliku, posebice o francuskim iskustvima, predstavljen je razvoj jezika koji se upotrebljava za opis gradiva na webu te spoznaje i iskustva na području digitalizacije.

Od toga treba posebno istaknuti da su francuski arhivisti i organizacija za standardizaciju, AFNOR (Association française de la normalisation) prihvatili i ISAD(G) i ISAAR(CPF) kao važeće norme. S obzirom na poduzetu tradiciju u kojoj nije poštivano načelo provenijencije, nisu vođene povijesne zabilješke o stvarateljima, niti postoji potpuni uvid u kojim se sve «serijama» nalazi gradivo pojedinih stvaratelja, francuski se arhivisti nalaze pred velikim kušnjama, koje polako rješavaju uz pomoć informatičke tehnologije. Svrha je, nakon što se gradivo poveže s pripadajućim upravno-pravnim, organizacijskim i funkcionalnim kontekstom, virtualno formirati fondove. Problemi naravno nastupaju i ukoliko gradivo do sada nije obrađeno višerazinski, što je najčešći slučaj s obzirom na postojeću tradiciju, postoje problemi terminološke nedorečenosti ili neujednačenosti itd. U jednome od predavanja istaknuto je da se za izradu elektroničkih obavijesnih pomagala u Nacionalnom arhivu Francuske kao oruđa upotrebljavaju platforma XMetal i jezik XML/EAD, a za publiciranje PDF format ili, ukoliko se radi o webu, HTML. Prva su iskustva stečena 2001. u CHAN-u, na pilot projektima, inventaru Napoleonovih dokumenata i pregledu javnih fondova (état des fonds publics). Do sada je ukupno obrađeno 17 fondova, od otprilike 10 700 koji čekaju na obradu. U CHAN-u je trenutačno u tijeku dorada priručnika za primjenu EAD-a. Pored inventara, čiji je izgled definiran kao DTD/EAD, slijedi slično za normirane zapise o stvarateljima, za koje će model (DTD/EAC), sukladan normi ISAAR(CPF), biti izrađen na uzorku gradiva pariških notara koje se čuva u Nacionalnom arhivu.

Tijekom ovoga modula bilo je dosta govora i o digitalizaciji, predstavljeni su tehnički aspekti digitalizacije, međunarodna i francuska iskustva, posebice iskustvo Centra za prekomorsko arhivsko gradivo Nacionalnog arhiva Francuske (CAOM/Centre des Archives d'Outre-Mer) i Ministarstva obrane, politika i kriteriji Ministarstva kulture, koje financira

projekte digitalizacije kod ustanova u svome sastavu, te je posjećen Departmanski arhiv u Yvelinesu u kojemu postoji posebna čitaonica za digitalizirano gradivo.

Departmanski arhiv u Yvelinesu, u neposrednoj blizini Versaillesa, dobio je nedavno senzacionalnu novu zgradu, započetu krajem 2001., a vrijedna je 200 mil. franaka. Građena je od njemačke opeke (Koblenz, Köln), prema najnovijoj tehnologiji «dvostruke kože». Pored čitaonice za uporabu tradicionalnih dokumenata (50 mjesta) Arhiv raspolaže i posebnom namjenskom čitaonicom za uporabu digitaliziranoga gradiva sa 56 mjesta, što je bilo glavnim razlogom ove posjete. Digitalizirano gradivo obuhvaća zbirke matičnih knjiga, popise stanovništva i zbirku umjetničkih predmeta koji se čuvaju pod istim krovom s arhivskim gradivom. U nastavku će biti digitalizirane i druge zbirke koje trebaju posebnu zaštitu ili se često rabe: katastar, vojni popisi prije 1878. i nakon toga, popisi vojnih dragovoljaca s toga područja itd.

Od ostalog posebno treba istaknuti primjer Ministarstva obrane zbog veoma kvalitetne prezentacije njihova projekta digitalizacije, u kojoj nam je prikazan cjelokupan tijek radova i tehnička dokumentacija. Projekt je iniciran ubrzo po spajanju Državnoga sekretarijata za ratne veterane (Secretariat d'Etat aux Anciens Combattants) s Ministarstvom obrane (1999), kad se ispostavilo da mjerodavna arhivska direkcija raspolaže ogromnim količinama gradiva, od čega je velik dio personalnih dokumenata (npr. 1 350 000 kartica stradalih za Francusku), a gradivo je javnosti bilo slabo poznato, uostalom kao i služba koja djeluje samostalno, izvan djelokruga Nacionalnog arhiva. Zbog približavanja široj publici besplatnim uslugama i uopće zbog modernizacije javne uprave odlučeno je do 2003. digitalizirati dokumente stradalih u razdoblju 1914-1918. Pred kraj projekta provedena je opsežna promidžbena i edukativna kampanja u kojoj su sudjelovali svi javni mediji i iz koje nam je prezentiran dosje prikupljenoga materijala. Tako se moglo dogoditi da je nakon otvaranja web stranice ([www.memoiredeshommes.sga.defense.gouv.fr](http://www.memoiredeshommes.sga.defense.gouv.fr)) od nepunih 20 dana (od 10. do 27. studenog 2003.) posjećenost dosegnu brojku od 500 000. U 2004. godini započet će još 4 projekta digitalizacije osobnih dokumenata: vojnoga zrakoplovstva 1914–1918. (80 000 osoba), garde i pješaštva iz vremena Prvoga carstva (3 milijuna osoba), ubijenih u Mont-Valérienu 1939–1945. i stradalih za Francusku u Alžiru te za vrijeme bitaka u Maroku i Tunisu 1952–1962. (25 000 osoba).

Posljednji modul bio je posvećen dugotrajnom čuvanju elektroničkih dokumenata, pa je stoga posjećen Centar za suvremeno arhivsko gradivo Nacionalnog arhiva (CAC/Centre des archives contemporaines) u Fontainbleauu i Centar za istraživanje zaštite grafičkih dokumenata (CRCDG/Centre de la recherche de conservation des documents graphiques) u Parizu.

Centar za suvremeno arhivsko gradivo u Fontainbleauu, poznat kao CAC, već 20-ak godina u okviru programa *Constance (CONService et Traitement des Archives Nouvelles Constituées par l'Electronique)* preuzima i gradivo u elektroničkom obliku. Preuzimaju CD-ROM-ove (WORM), trake DAT i DLT i diskete 3,5". Politika čuvanja temelji se na ideji migriranja, pa smo upoznati s odgovarajućim pogonima za migriranje, a razgledali smo i namjenska spremišta za elektroničko gradivo. U Centru za istraživanje zaštite grafičkih dokumenata, nakon povijesnoga pregleda razvoja elektroničkih medija, upoznati smo i s najnovijim vrstama nosača i različitim aspektima njihova propadanja i zaštite. Upozoreno je na postojeće standarde s područja zaštite, npr. na ISO 18921 (za CD-ROM-ove) ili ISO 18927 (CD-R) itd.

Na kraju specijalističkoga dijela programa slijedilo je upoznavanje s položajem i statusom arhivista u Francuskoj, kao i sa sustavom njihova školovanja, koji postaje sve složeniji, što svakako ima veze i s novim organizacijskim, tehnološkim i drugim potrebama.

Pored Ecole des Chartes, gdje se, gotovo po srednjevjekovnim modelima, školuju tzv. konzervatori, postoji još Ecole du Patrimoine, na kojoj se, po izlasku iz spomenute škole, njihova znanja mogu osuvremeniti tijekom 18-mjesečne specijalizacije (pravo, multimediji, javno upravljanje, društveno upravljanje, kulturno posredovanje itd.). Arhivisti se školuju i na sveučilištima Mulhouse, Lyon, Toulouse, Angers, Saint-Quentin-en-Yvelines, a njihov položaj i mjesto zapošljavanja ovise o vrsti škole i godinama koje su proveli obrazujući se (3, 4, 5 godina). Predstavljena je i međunarodna arhivska suradnja, a unutar toga posebice Međunarodno arhivsko vijeće (MAV). Posljednjega dana boravka u Nacionalnom arhivu Francuske bile su omogućene i posjete pojedinim ustanovama u Parizu, prema osobnim interesima (Nacionalnoj knjižnici, Ministarstvu vanjskih poslova itd.)

Pri zatvaranju programa u Maison des Cultures du Monde, održane su manje rasprave i okrugli stolovi o demokratizaciji i otvorenosti kulture te globalizaciji, u okviru čega je prikazan i film M. François de Bernarda Plesati na tuđu muziku (Danser la musique de l'autre).

Održano je zajedničko zatvaranje programa, u kojemu su predstavnici svih tečajeva trebali iznijeti svoje primjedbe na organizaciju i kvalitetu doživljenoga, pa bismo umjesto zaključka mogli iznijeti njihove dojmove: Program Courants du Monde pokazao se, zbog svoje suvremenosti i usredotočenosti na pojedinačne teme, vrlo zanimljivim i korisnim, ali zbog zgusnutosti središnjeg specijalističkog dijela programa, koji se često puta odvijao od jutra do večernjih sati, poneki puta i prenapornim. Najčešće primjedbe odnosile su se na potrebu da se trajanje ovog programa produži za tjedan dana te da se stažistima omogući da u njemu aktivnije sudjeluju usvajanjem praktičnih znanja, pored one uobičajene razmjene iskustava kakve su tipične za situacije u kojima se susreću ljudi iz različitih zemalja i tradicija. Ja bih dodatno istaknula kvalitetan metodički pristup većine izlagača, koji su se u pravilu služili prezentacijama u Power Pointu, pa su, bez obzira na sveukupnu zgusnutost programa, ipak omogućili da se njihova predavanja lako pratila.

Rajka Bućin